

AKADEMIK DR. MILKO MATIČETOV
(1919–2014)

Pravljljice so prav gotovo neločljiv atribut Milka Matičetovega, zaradi njih je prehodil vse slovenske pokrajine in med ljudmi zbiral ljudske pripovedi in tudi pesmi. Začel je v zgodnji mladosti na Krasu, kjer ga je za to navdušil avberski duhovnik Virgil Šček, v naslednjih desetletjih pa so ga poti vodile tako po obrobju Slovenije kakor po osrednjih slovenskih pokrajinah – v Prekmurje in Porabje, na Koroško, v Beneško Slovenijo in Rezijo, od koder izvirajo tudi njegove »rožice« in »zverinice«, na Bovško in Vipavsko, v Tuhinjsko in Gornjesavsko dolino ter na Dolenjsko, Štajersko, Gorenjsko in Koroško, kjer je z večjim terenskim delom in s pretanjenim posluhom za dobrega pripovedovalca sistematično zbral veliko dragocenega folklornega in etnografskega gradiva.

V življenju in delu Milka Matičetovega sta se prepletala in dopolnjevala prenicljiv raziskovalni značaj in pesniški duh. V Inštitutu za slovensko narodopisje pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti v Ljubljani je postavil temelje sodobni slovenski folkloristiki, ki jo je usmeril v mednarodni prostor, pri tem pa sledil primerjalnim in historičnogeografskim smerem v folklorističnih raziskavah. Predvsem pa so bile njegove raziskave osredinjene na ljudi – na pravljličarje in njihov repertoar, ob tem pa na kontekst pripovedovanja. Dosledno je uvajal načelo sodobnega zapisovanja in poudarjal, da je treba ljudske pripovedi objavljati nedotaknjene, povsem tako, kakor so bile povedane, v vsej njihovi divji lepoti in neposrednosti.

Rojen 10. septembra 1919 v Koprivi na Krasu se je že zgodaj začel zanimati za slovensko izročilo, čeprav je bilo tedaj to zavednim Slovencem v krajih pod italijansko oblastjo dostikrat onemogočeno. Študiral je klasično in moderno filologijo na Univerzi v Padovi (1938–1943), kjer je nanj še posebej vplival italijanski slavist Arturo Cronia. V tistem času je Matičetov – tedaj se je pisal še Ukmar, pozneje pa je prevzel hišno ime Matičetov – razširil svoje raziskave na širše območje družbeno in narodno ogroženih Slovencev v Italiji ter začel popisovati njihovo bogato izročilo in kulturo. Še med drugo svetovno vojno je, ko je bil kot partizanski tankist vključen v odpor v Dalmaciji in Hercegovini, leta 1944 napisal eno svojih prvih strokovnih študij o Reziji, »Rezijanska pripovedna pesem«, ki jo je objavil v Etnologu. S tem delom se je Rezija napovedala že v njegovi mladosti.

Leta 1945 se je zaposlil v Etnografskem muzeju v Ljubljani, kjer se je udeleževal terenskih ekip pod vodstvom Borisa Orla in zbiral izročilo zahodnih Slovencev, dejstva o njihovi materialni kulturi in šegah ter raziskoval ljudsko pripovedno izročilo. Pisal je o Atili, svetem Tilihu s Krasa, o primorskih ljudskih napisih ter o zagovarjanju.

Aprila 1952 je prišel v Inštitut za slovensko narodopisje pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti. Z Ivanom Grafenauerjem je sodeloval že v času ustanavljanja Komisije (1947) in nato Inštituta za slovensko narodopisje (1951), svoje delo pa je še bolj usmeril v raziskave ljudskega slovstva. Sodelovanje z Grafenauerjem je obrodilo številne znanstvene študije, med njimi razpravo o Kralju Matjažu (1958); pod Grafenauerjevim mentorstvom je leta 1955 dosegel tudi doktorat znanosti s poglobljeno študijo *Sežgani in prerajeni človek*. Delo je objavil leta 1961, pozneje pa je raziskavo še poglobljal in jo tudi večkrat predstavil javnosti. Raziskal je razprostranjenost in variabilnost tega pripovednega in pesemskega izročila. Prav zaradi Matičetovih prizadevanj so nanj postali pozorni tudi drugi raziskovalci in francoski folklorist Paul Delarue je kmalu za tem predlagal, da se uvrsti v mednarodni tipni indeks pod številko ATU 788.

Njegovo delo je ves čas združevalo etnologijo in jezikoslovje in tudi pri tem je bilo zanj izjemno pomembno terensko in dokumentacijsko delo. Matičetov se je namreč z vso zagnanostjo posvetil zbiranju gradiva na terenu. Pri tem se je seznanil z nad petdesetimi pravljíčarji, med katerimi so bili nekateri vrhunski. Največ jih je odkril v Reziji: kakor je sam zapisal, je našel tam kar »nekaj gnezd«, med najbolj nadarjenimi pa je bila Tyna Wajtawa, ki ji je posvetil več člankov. Njihovo pripovedovanje je ohranil v zapisu, na magnetofonskih posnetkih in celo na filmskem traku; slovenska televizija je v letih 1967 in 1968 predvajala serijo filmov *Pri naših pravljíčarjih*.

Samo v Reziji je posnel blizu 3000 pripovednih enot in o načrtu, da objavi vse to bogato pripovedno izročilo, je pisal že v prispevku »Živa slovenska pravljíca, prispevki za antologijo« (1952). Marsikaj od zbranega gradiva je tudi sproti objavljajl ne le v domačih revijah, pač pa tudi v zbornikih v tujini. Nenavadno številne rezijanske živalske pravljíce je objavil v zbirki *Zverinice iz Rezije* (1973), leto prej pa je odbral in izdal antologijo rezijanske lirike *Rožice iz Rezije* (1972). Reziji je med številnimi drugimi deli namenjena tudi *Resia – Bibliografija regionata* (1981), v kateri je zbral vse vire in literaturo, ki so do tedaj izšli o Reziji in Rezijanih. Postal je pravi »Rezijan« med Rezijani in 23. maja 1994 so ga imenovali za častnega občana te najzahodnejše slovenske pokrajine.

Snovi, ki jih je odkril in postavil v mednarodni študijski okvir, je dolga vrsta. Poleg že omenjenih je pisal tudi o številnih tematikah in motivih, ki jih je še žive našel med ljudmi. Tako so se zvrstili: kentavri, Amor in Psihe, Orfej, leseno rebro, legenda o Josaphatu in Barlaamu v Reziji, izročilo o razmejitvenem teku, spokorjenem grešniku (AT 756B), o Polifemu v Reziji, sv. Antonu, ki prinese ogenj iz pekla, in o godcu pred peklom. Pisal je tudi o duhovni kulturi in ljudskih šegah, o klicanju dežja (1984), prekopavanju mrlíčov in umivanju lobanje (»Umita in v prt zavita lobanja pri Slovencih«, 1955), o zagovarjanju, o zvezdnih imenih in rožah, npr. o bedenicah oz. narcisah, ter o bajnih bitjih pri Slovencih.

Fotografija: Milko Matičetov, 2009 (foto: Marko Zaplatil)

Tesno je povezoval tudi ljudsko pripovedno in pesemsko tematiko, kar dokazujejo njegove objave, še posebej o Lepi Vidi, makedonskem Bolen Dojčinu, Pegamu in Lambergarju. Bil je tudi sourednik prvih dveh knjig *Slovenskih ljudskih pesmi* (1970, 1981).

Sodeloval je pri pomembnih premikih v folkloristiki, tudi pri ustanavljanju mednarodnih združenj in konferenc (Alpes Orientales, International Society for Folk Narrative Research). Bil je v stiku s številnimi priznanimi raziskovalci, med katerimi so bili Leopold Kretzenbacher, Gaetano Perusini, Gian Paolo Gri, Kurt Ranke, Rolf Wilhelm Brednich, Oskar Loorits, Maja Bošković-Stulli, Heda Jason, Aleksandra Popvasileva, Reimund Kvideland, Vilmos Voigt, Isidor Levin, Nikita Il'ič Tolstoj in Svetlana Tolstaja. Leta 1980 je bil izvoljen za drugega dopisnega člana deputacije za zgodovino Furlanije in leta 1987 je postal dopisni član avstrijskega društva Verein für Volkskunde. Med slovenske akademike je bil z imenovanjem za izrednega člana sprejet 6. junija 1995, 7. junija 2001 pa je postal redni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

Po upokojitvi leta 1985 je vztrajno nadaljeval z delom. Posvetil se je starejšim virom in zapisovalcem v Furlaniji in Julijski krajini. Iz nemščine je v italijanščino prevedel Maillyjeve pripovedke in jih objavil v komentirani izdaji. Skupaj z Liliano Spinozzi Monai je objavil tudi do tedaj še neizdano rezijansko gradivo Baudouina de Courtenaya. Obravnaval je tudi jezikovna in etimološka vprašanja, med drugim je poglobljeno raziskoval kulturno in jezikovno ozadje o škržadu.

Delovno plodovito in častitljivo dolgo življenjsko pot je sklenil 5. decembra 2014 v Ljubljani.

Za svoje delo je Milko Matičetov dobil številna mednarodna in domača priznanja in nagrade: Premio Internazionale di Folklore Giuseppe Pitre (1956), Levstikovo nagrado (1973), literarno nagrado Laštra landarske banke (1983), Murkovo nagrado (1989), Premio Internazionale di Etnografia Michelangelo Mariani, leta 2002 je prejel Štrekljevo nagrado in leta 2010 je postal tudi Častni član Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU.

Naj utrinek o našem izjemnem raziskovalcu slovstvene folklore sklenem z besedami njemu najljubše pravljicarke, Tine Wajtawe iz Solbice v Reziji: »Za čot no lipo pravičico, ja tēšen jtet po na'ih kolincah nuw Banitke!« / »Da bi slišala lepo pravljico, bi bila jaz šla po nagih kolencih v Benetke!« Pravljíčarkine besede, ki jih je objavil v uvodu k novi knjižni zbirki Slovenski pravljíčarji, pa bi lahko slišali tudi iz njegovih ust.

Monika Kropelj Telban